

obr. 50; PMS O2, matrika oddaných fary u P. Marie Sněžné 1811–1831, s. 139. ■ Vladimír: Divadelní zpráva, *Jindy a nyní* 1833, 2. polol., s. 112; J. Hýbl: Historie českého divadla od počátku až na nynější časy, in H. Zschokke: *Abelino, veliký zbojník*, 1816, samostatně → ed. V. Nejedlý, [1921], s. 20; J. P. [Pelikán], *Květy* 4, 1837, s. 112 + příl., s. 39 [zprávy o úmrtí]; I. K. [Klicpera], E. S. [Semerád]: *V. K. K. Nástin životopisný*, Chlumeč n. C. 1874, s. 15n., 39; J. Arbes: *Zlatá Praha* 16, 1898/99, s. 64–66, 76–78, 87, 89n., 103 → *Silhouetty divadelní* I, [1904]; J. Horáček: Teissingerovo divadlo a V. K. K., *Osvěta* 40, 1910, s. 312; E.: A. Š., *Meziakti* 3, 1902/03, č. 37; Vondráček I, II; V. Justl: *V. K. Klicpera*, 1960, s. 25, 32n., 38, 58; V. Horyna: *Důvěrné listy V. K. Klicpery*, Hradec Králové 1982, s. 32–34, 42, 101n. ■ Otto, Rieger [jako Klicperová], Wurzbach [in Klicpera]

šrm

Karel ŠVANDA ze Semčic

* 12. 9. 1867 *Vršovice* (Praha-V.)
† 5. 11. 1928 *Praha*

Překladatel, divadelní ředitel.

Byl nejmladším potomkem ředitele, režiséra a podnikatele Pavla Š. ze Semčic a herečky, dramatičky a překladatelky Elišky Peškové. Nejstarší bratr Jaroslav (1851–1879), který studoval medicínu a překládal divadelní hry, předčasně zemřel, sestra Marie (1853–1906, provd. Stankovská, podruhé Koldinská) se stala koncesionářkou smíchovských scén (Divadlo u Libuše, Aréna na Smíchově), bratr Pavel (1855–1923) byl zpěvák (tenorista) a ředitel cestující divadelní společnosti. Š. po ukončení gymnázia (mat. 1886) vystudoval práva na pražské české univerzitě (JUDr. 1892). Nastoupil jako policejní úředník na pražské mistodržitelství, odkud byl 1895 propuštěn, neboť povolil vydání básnické sbírky S. Čecha *Pisně otrocka*. Získal místo koncipisty u zemského výboru, postupně se stal sekretářem, tajemníkem a nakonec sekčním šéfem; působil v oblasti památkové péče. Byl členem a funkcionářem uměleckých sdružení (literární odbor Umělecké besedy, spolek Máj), překládal a psal fantaskně orientované prózy (*Fantastické povídky*, 1892; *Bizarní povídky*, 1897).

Po matčině smrti (1895) se zapojil do vedení pražské, respektive smíchovské části rodinného divadelního velkopodniku jako umělecký ředitel. 1901 se oženil s herečkou Luisou Kauckou, za necelé dva měsíce ovdověl. Druhý sňatek uzavřel 28. 4. 1902 s herečkou Emou Jelínkovou (1882–1971), v manželství se narodily tři dcery: Eliška (*1903), Marie (1905–2002, provd. Horská) a Ema (*1908), z nichž prostřední se stala herečkou. Když zemřela sestra Marie, stala se koncesionářkou Š. druhá manželka Ema a on se podílel na uměleckém vedení. S postupující krizí a rozvrátem manželství (rozvedeno až 1925) jeho vliv na dění v divadle slábl. Na sklonku 1. světové války založil nadaci pro výpomoc potřebným hercům. Po odchodu do výslužby (1920) se stáhl do ústraní, pobýval často v zahraničí a správě divadla se už nevěnoval (1923 ji cele převzal ředitel A. Fencel). Zemřel náhle po ataku mrtvice, pohřben byl do rodinné hrobky na Vyšehradském hřbitově.

První manželka Louisa Kaucká (15. 2. 1880 až 14. 3. 1901), žačka O. Sklenářové-Malé, se během krátkého působení ve Švandově divadle (1897–1900) jevila jako velký herecký příslib. Uplatnila se jako představitelka pubertálních dívek a křehkých lyrických hrdinek moderních her, jimž propůjčovala citovou vroucnost a ještě dětskou čistotu (Hedvika, Ibsen: *Divoká kachna*; Anička, Halbe: *Mládí*; Hela, Šimáček: *Jiný vzduch*; Věročka, Turgenjev: *Měsíc na venkově*; Truda, Dreyer: *Zimní spánek*; Klárka Fröhlichová, Sudermann: *Zkáza Sodomy*; Pampeliška, Kvapil: *Princezna Pampeliška*). Krátce před sňatkem angažmá ukončila, v jednadvaceti letech podlehlá zánetu mozkových blan.

Š. se v druhé polovině devadesátých let zasadil o uměleckou a provozní konsolidaci smíchovských divadel. Po rozpadu společnosti bratra Pavla (1897) ustavil se sestrou Marií na Smíchově stálý soubor, zavedl celoroční provoz a snažil se obě scény odlišně profilovat: Činohře vyhradil Švandovo divadlo (Divadlo u Libuše), zpěvohře arénu. Jako člen literárních spolků, jež byly platformou debat o směřování českého divadla, většinou v polemice

s praxí ND, otevřel Divadlo u Libuše soubor dramatické domáci i zahraniční, uváděné v cyklech konaných v součinnosti se Spolkem českých spisovatelů beletristů Máj. Do prvního cyklu přispěl překladem Schnitzlerova *Anatola*. Ve spolupráci s Národní jednotou pošumavskou byla zavedena pravidelná představení pro dělnictvo. V téže době smíchovské divadlo hostilo dramaticko-jevištní pokusy spolku Intimní volné jeviště, později cyklus Kruhu českých spisovatelů (1904). Těmito aktivitami Š. navazoval na rodičovský umělecký odkaz, ani on však průbojnou dramaturgii v podmínkách soukromého divadelního podnikání trvaleji neprosadil. 1910 expandoval na Žižkov, kde otevřel divadlo Deklarace (25. 1.) v adaptovaných místnostech hostince. Hrál na koncesi A. Brázdy, repertoárem a účinkujícími bylo úzce provázáno se smíchovskou scénou, již odčerpávalo síly. Š. proto po dvou měsících na tamní podnikání rezignoval. Jeho posledním tvůrčím počinem byl překlad expresionistického dramatu G. Kaisera *Plyn*, inscenovaný na Smíchově v rámci poválečných Komorních her.

PŘEKLADY

A. Schnitzler: *Anatol*, cyklus Máje, Švandovo div. 1897, t. [1897]; týž: *Souper na rozloučenou*, MD Plzeň 1914; G. Kaiser: *Plyn*, Komorní hry Švandova div. 1919.

PRAMENY A LITERATURA

AMP: Sběrka matrik, PMV O7, matrika oddaných fary u P. Marie Vítězné 1892–1903, s. 168 [27. 1. 1901]. ■ O. F.: Švandovo divadlo na Smíchově, *Divadelní listy* 2, 1900/01, s. 129n.; f. *Národní politika* 29. 4. 1902 [2. sňatek]•; filiálka na Žižkově: -ef.-, *Velká Praha* 1, 1910, č. 3; Divadlo v Žižkově, *Národní politika* 11. 3. 1910 [ukončení činnosti]; *Divadlo* 8, 1910/11, s. 191, 294•; A. B. Dostal: *Čtyřicet let divadla na Smíchově*, [1911], s. 60, 62, 80–90, 94, 100•; k padesátinám: nesign., *Národní listy* 12. 9. 1917; -n, *Zvon* 17, 1916/17, s. 700; -r [J. Borecký], *Topičův sborník* 5, 1917/18, s. 45•; *Národní politika* 24. 3. 1918 [nadace]•; k šedesátinám: ax. [M. B. Stýblo], *Divadlo* 7 (14), 1927/28, s. [9]; nesign., *Literární rozhledy* 12, 1927/28, s. 89; drb [J. Borecký], *Zvon* 28, 1927/28, s. 28•; nekrology: B. [E. Bass], *Lidové noviny* 6. 11. 1928; I-k, *Národní politika* 7. 11. 1928; *Národní listy* 5. a 6. 11.

1928; *Národní osvobození* 6. 11. 1928; M. Laudová, *Venkov* 13. 12. 1928; -och- [F. S. Procházka], *Zvon* 29, 1928/29, s. 139•; Bs [Slavík]: Vzpomínka na K. Š. ze Semčic, *Lidové noviny* 1. 9. 1942; L. Pacák: *Opereta*, 1946, s. 10, 223; R. Kautský: *Lidové divadlo Deklarace na Žižkově 1910–1919*, rkp., b. d., KČD, s. 12, 15, 18n.; M. Obst: *Švandovo divadlo 1881–1981*, 1981, nestr. ■ LČL, ODS [in Div. u Libuše], Otto, ÖBL; NALb ■ ad Louisa K.: R. Deyl, *Vavříny s trny*, 1973, s. 183–187.

šrm

Pavel ŠVANDA ze Semčic ml.

* 3. 6. 1855 *Praha*
† 24. 1. 1923 *Praha*

Divadelní ředitel, zpěvák.

Prostřední ze tří synů P. Švandy ze Semčic a jeho ženy, herečky E. Peškové. Vyrůstal v divadle proyceném rodině, byl otec v době jeho narození ještě profesionálním divadelníkem nebyl. Divadelní zkušenosti získával u otcevy společnosti (zal. 1865), v níž se od 1881 uplatňoval jako zpěvák tenorista (debutoval rolí Manrica ve Verdiho *Troubadouroví*). Po smrti otce v lednu 1891 převzal část rodinného velkopodniku, zahrnujícího dvě smíchovské scény (Divadlo u Libuše a nově zbudovanou arénu) a početný zhruba šedesátičlenný soubor činoherní a zpěvoherní. Na tzv. mimopražskou koncesi začal provozovat společnost, pro niž – jako nástupnický podnik renomované družiny Švandy st. – snadno získával dobré mimopražské štace (Mladou Boleslav, Chrudim, Jindřichův Hradec, České Budějovice, Tábor ad.). Od léta 1892 obsazoval v letních měsících Arénu na Smíchově, případně Divadlo u Libuše; stagiony trvaly obvykle od května do přelomu září a října a poskytovaly existenční jistotu. 1892 získal na tři hlavní, zimní sezony staré divadlo v Plzni (ucházeli se o ně rovněž V. Budil, J. Pištěk a V. Svoboda). Po skončení plzeňského kontraktu zůstal na zimní období 1895/96 bez dlouhodobého působiště, teprve v dalším roce se mu podařilo pronajmout ND v Brně (1896/97). Po matčině smrti (1895) docházelo mezi příslušníky rodiny k hlubším rozporům, i proto pomýšlel zbudovat

Pavel Švanda ze Semčic ml. jako voják

vlastní divadlo v Rajske zahradě na Žižkově, ale záměr ztroskotat na nesouhlasu pražské obce s prodejem pozemku (1896). Sestra M. Koldinská, koncesionářka smíchovských divadel, pod vlivem bratra Karla a jeho ambiciózních uměleckých záměrů neumožnila Š. uskutečnit na Smíchově letní stagionu 1897, proto byl nucen soubor v květnu rozpustit. Na podzim t. r. zahájil činnost v Jindřichově Hradci s obnovenou společností, kterou provozoval dalších šest let. Na vedení už výhradně cestujícího podniku rezignoval 1903 po úrazu, jehož následky mu ztěžovaly výkon ředitelské činnosti a náročné cestování. Řízení převzal umělecký správce J. E. Sedláček, od 1904 samostatný koncesionář a ředitel. Š. vytěsněný sourozenci z účasti na divadelním podnikání žil pak v ústraní jako soukromník z podílu na dědictví. Zemřel náhle po silném ataku mrtvice.

Začátek divadelního podnikání Š. usnadňovala výtečná pověst otcovské společnosti, jež mu otvírala dveře úřadů a městských scén.

První roky jeho ředitelování jeví zřetelně úsilí navázat na rodičovský odkaz a divadelní praxi jak bohatou repertoárovou nabídkou (první plzeňská sezona čítala čtyřiašedesát činoher, dvacet osm oper a třicet dva operet), tak jevištní úrovní. Ač měl jako zpěvák blíže k hudebním žánrům, činohra nezůstávala zastíněna operou a operetou. Pěstovala českou dramaturgií realistickou (Stroupežnický: *Zkažená krev*; Šimáček: *Jiný vzduch*; Jirásek: *Otec*) a psychologickou (Hilbert: *Vina*; Kvapil: *Bludička*), nezaváhala ani před básnickým dramatem Zeyerovým (*Z dob růžového jitra*). Soudobou produkcí doplňovaly hry staršího data: dramata Šubertova, salonní komedie Bozděchovy, frašky Šamberkovy a v uvážlivém výběru kusy Tylovy. Pozornost věnovaná domácí tvorbě včetně novinek, uváděných často vzápětí po pražských premiérách, přinášela dokonce víc českých děl, než jich mívával na programu Švanda otec. V okruhu uměleckého repertoáru se objevovala náročná klasická díla (Goethe: *Faust*; Shakespeare: *Julius Caesar*) a ukázky moderní dramaturgie (Hauptmann: *Hanička*), překvapivě však nebyl zastoupen H. Ibsen, k jehož průniku na českou scénu významně přispěl Švanda st. Dramaturgická objektivita byla zřídka (Jonáš: *Oplacena*; Špažinskij: *Snadné prostředky*, týž: *Tryzeň*), soutěž o původní hru, kterou Š. vypsal v počátcích svého působení, žádný závažnější text nepřinesla. Jako u všech společností byly součástí nabídky osvědčené divácké taháky: romantické příběhy (např. Birch-Pfeifferová dle V. Huga: *Zvoník u Matky boží*; Wolff: *Preciosa*), výpravné podívané (např. Pohl: *Sedm havranů*), lidové frašky (např. Kneisel: *Pan farář a jeho kostelník*) a hry z tzv. vyšší společnosti (např. Sardou: *Fedora*; Ohnet: *Majitel huti*). Skladbu činoherního repertoáru do značné míry určovali herci pověřeni režii (poučený P. Nebeský v Plzni, zkušený F. Šípek v Brně). V jevištní, zvláště herecké, reprodukci Š. zaostával za otcovou společností. Soubor silnější v pánské části (v první etapě A. Janovský, J. Javorčák, A. Jiříkovský, A. Kreuzmann, J. Kysela, P. Nebeský, J. Poláček, J. Strouhal, F. Šípek, J. Zdrůbecký, začínající E. Wiesner)

neměl dostatek kvalitních hereček (výjimkou byla M. Hilbertová) a celkově postrádal vynikající umělecké individuality. V druhé etapě (po 1897) byli jeho členy J. Lukavský, A. Ludvík, heroina M. Procházková-Malá, charakterní herečka E. Sedláčková, krátce jím prošla řada dalších.

Velkolepý, avšak podnikatelsky riskantní ředitelský start záhy vyvolal značné problémy. Š. nebyl s to udržet původní rozsah produkce, často se odchyloval od ohlášené sestavy repertoáru a pro řadu měst přestával být důvěryhodným nájemcem jejich divadel. Přesto dokázal mezi cestujícími společnostmi přelomu 19. a 20. stol. udržet svůj podnik na předním místě a navzdory sestupné úrovni, datující se zejména od ztráty smíchovského působiště, přivážel do venkovských měst solidní činohru a zpěvohru.

PRAMENY A LITERATURA

NA: fond Policejní ředitelství I, konskripce, kart. 635, obr. 739 [Schwanda von Semčic Paul]. ■ Divadelní referáty a anonce, in *Ohlas od Nežárky* 1891, 1893–1898, 1900, 1902–1903; *Budivoj* 1891, 1896, 1898; *Jizeran* 1892; *Plzeňské listy* 1892–1895, 2. 7. 1892 [zadání plzeň. div.]; *Moravská orlice* 1896 až 1897, -slav-, 4. 7. 1896 [spol. v Brně]; A. B. Dostal: *Čtyřicet let divadla na Smíchově*, [1911], s. 58, 60; V. Budil: *Z mých ředitelských vzpomínek I*, 1919, s. 78, 163–166; *Národní listy* 25. 1. 1923 [úmrtí]; V. Štein Tábořský: *Dějiny venkovských divadelních společností*, 1930, s. 109; J. Šácha: *Dějiny kočovných divadelních společností na Moravě ve druhé polovině XIX. století*, dis., FF MU 1953; A. Javorin: *Pražské arény*, 1959, s. 224–237; J. Knap: *Umělcové na pouti*, 1961, s. 104, 138, 142. ■ HD, ÖBL, PBJ; Brno, Buchner, Plzeň

šrm

Pavel ŠVANDA ze Semčic st.

* 28. 11. 1825 Praha

† 5. 1. 1891 Brno

Divadelní ředitel a podnikatel, dramaturg, režisér, kritik.

Pocházel z rodiny starobylé drobné šlechty, v době jeho narození již poměšťanštělé. Otec Antonín Š. hrál v českých ochotnických představeních organizovaných od 1812 ve StD

J. N. Štěpánkem. Š. vystudoval malostranské gymnázium, dvouletou filozofii (1842–44) a dva semestry teologie. 1845 univerzitu opustil a stal se úředníkem státní účtárny. Seznámil se s J. K. Tylem, 1843 literárně debutoval v *Květech*, 1848 krátce redigoval politické večerníky, český *Pozor!* a německý *Habt acht!* Od konce čtyřicátých let psal divadelní kritiky do německých listů *Salon a Prag* (příloha k *Ost und West*), 1850 do *Pražského večerního listu*, 1857 převzal divadelní rubriku v *Mikrově Lumíru*. 5. 8. 1850 se oženil s herečkou E. Peškovou. Sedm let vyučoval český jazyk na veřejné podreálce v pražském Josefově (do 1855), 1862 byl správcem pražského chudobince na Karlově. 1853–63 působil jako umělecký ředitel a režisér prestižní ochotnické scény, Švestkova divadla u sv. Mikuláše na Starém Městě. V září 1862, nedlouho před otevřením PD, se stal dramaturgem a režisé-

Pavel Švanda ze Semčic st.

rem českých her ve StD. V PD zastával nejprve místo dramaturga a režiséra (1862–63), posléze vrchního režiséra a pokladníka (1864 až srpen 1866). Spolu s J. N. Maýrem se ucházel 1865 o ředitelství PD, ale neuspěl. Na podzim t. r. byl pověřen vedením české části provozu městského divadla v Plzni a za tím účelem ustavil vlastní společnost. Po odchodu z PD 1866 ji osobně řídil za mnohostranné pomoci své manželky, jejíž podnikatelské schopnosti významně přispěly k rozmachu Š. divadelních aktivit. 1867 se spolu s režisérem J. Chramostou ucházel o ředitelství divadla v chorvatském Záhřebu. Po řadu let obsazoval zimní sezony v plzeňském městském divadle (1865/66, 1867–75, 1878–81, 1884–86), v Plzni zbudoval letní Arénu Na Staré poště (1873–75), pro niž vyčlenil pobočný soubor, který pod vedením jeho zetě J. J. Stankovského hrál v létě 1874 v Aréně na Komotovce na rozhraní dnešního Žižkova a Vinohrad. Po zbývající část roku zajížděl do českých měst. 1869 dal postavit na Král. Vinohradech Arénu ve Pštroscce a získal druhou, tzv. pražskou koncesi. Z Vinohrad, kde mu konkurovala blízká zemská Aréna Na Hradbách a Kramuelova Aréna v Kravině, se 1871 přesunul na Smíchov (Arénu ve Pštroscce t. r. pronajal, v březnu 1874 prodal) a zbudoval tu nejprve Arénu v Eggenberku, zvanou též V Lesičku (1871–85, v místě dnešního Justičního paláce), 1881 Divadlo u Libuše (pozdější Letní divadlo na Smíchově, Švandovo divadlo na Kinského, dnes Štefánikově tř.), třetí objekt, Arénu na Smíchově (na nábřeží u Železničního mostu), dala postavit po jeho smrti 1891 E. Pešková. 1874 zakoupil ve Vídni dřevěné divadlo Praterhütte, kde hodlal hrát česky, ale záměr ztroskotat na nesouhlasu císaře Františka Josefa I. Neuskutečnila se ani tříměsíční stagiona ve vídeňském divadle Ringtheater (měla začít 2. 1. 1880). Redigoval knižnici Nový divadelní repertoár (1874–76, 14 sv.). Na nátlak staročechů odstoupil od kandidatury na ředitele PD a v létě 1876 řídil Národní arénu (tzv. trucarénu) staročeského divadelního družstva. Po definitivním odchodu z Plzně se přesunul do Brna, provoz tamního ND zajiš-

ťoval od 1886 až do své náhlé smrti v lednu 1891. Zemřel po záchvatu mozkové mrtvice, pohřben byl do rodinné hrobky na Vyšehradském hřbitově.

Syn Pavel byl zpěvák (tenorista) a po otcově smrti provozoval společnost, dcera Marie (provd. Stankovská, podruhé Koldinská) se stala koncesionářkou, posléze ředitelkou smíchovských divadel, syn Karel byl zaměstnán ve státní službě a působil jako umělecký správce smíchovských divadel, předčasně zemřelý Jaroslav překládal divadelní hry.

Š. jako divadelní kritik psal nejprve německy o německých představeních. Brzy zastával stanoviska mladé české i německé demokratické inteligence. Vážil si – jako všichni jeho názoroví souputníci – Tylových nejlepších her a lidovýchovné práce, ale v závěru svého pražského působení se ostře postavil proti slabým a tendenčním kusům (*Jan Žižka z Trocnova*) nebo proti úpravě Klicperova *Soběslava*. Ve svých referátech věnoval značnou pozornost mluvním projevům herců a stíhal prohřešky proti správné češtině. Upozorněním na anglickou předlohu Kolárovy *Moniky* (Salon 1847) si doživotně znepřátelil autora a jejich napjatý vztah poznamenal další historii českého divadla (Kolárův odchod z PD 1864, jeho nepřátelství vůči E. Peškové aj.). V Lumiru (své referáty většinou nesignoval) Š. pokračoval v Mikovcových intencích.

Ve Švestkově divadle byl uznávaným režisérem; vedle německých představení tu uvedl česky některé hry náležející do divadelního programu revolučně naladěné demokratické inteligence: v Riegrově překladu českou premiéru Fredrovy komedie *Pan Čapek* (březen 1849), Fričovo drama podle Schmidovy hry *Břetislav Bezejmenný* (asi 1857) a ve vlastním překladu *Povídky královny navarské* (1861). Uplatňoval se i jako schopný herec: v *Břetislavu Bezejmenném* vytvořil roli Soběslava, v Schillerově *Donu Carlosovi* markýze Posu (1860).

Do čela činohry PD nastoupil vybaven humanitním vzděláním, širokým dramaturgickým rozhledem, kritickou praxí, divadelními zkušenostmi i jazykovými znalostmi.

V příznivém klimatu konstituční éry bylo konečně možno prosadit některé impulsy pokročilejšího evropského divadla, po kterých volali už osmačtyřicátníci. Za Š. vedení se uskutečnily pověstné Shakespearovy slavnosti (duben 1864) s cyklem her alžbětinského dramatika, avšak těžištěm jeho dramaturgie byla klasická i moderní veselohra. Na české scéně udomácnil Molièra (*Pacient a lékař* [Zdravý nemocný], *Ze ševce doktor* [Lékařem proti své vůli], *Ženich z Přelouče* [Pán z Prasátkova] – 1864, *Tartuffe* – 1865, *Nevlídík* [Misanthrop], *Směšné fifyleny*, *Sňatek z násilí* – 1866), francouzskou konverzační veselohrou a komedií mravů (Sardou, Scribe, Feuillet aj.) saturoval zájem o aktuální měšťanskou tematiku. Překlady novinek mu posílal přímo z Paříže J. V. Frič, takže PD uvedlo několik her dříve než pražská německá scéna. Veseloherní dramaturgie, která přispěla k dobré návštěvnosti a zvýšené reprizovanosti, přinesla 1866 ovoce i v původní tvorbě (Jeřábek: *Cesty veřejného mínění*; Sabina: *Inzerát*; Pflieger Moravský: *Telegram*), krátce nato začal psát své veselohry a frašky F. F. Šamberk. Ekonomickou prosperitu zabez-

pečoval Š. i různými artistickými atrakcemi a fériemi v podání cizích souborů, za něž byl kritizován. S citem pro herecké talenty doplnil ansámbl o vynikající individuality (J. Mošnu, J. Frankovského, J. Seiferta, O. Sklenářovou-Malou, J. Čermákovou aj.). Byl prvním českým režisérem, který nevěšel z řad profesionálních herců, a osamostatněním režijní práce zahájil proces emancipace této disciplíny. V PD pravděpodobně inscenoval většinu veseloher (v prvních letech jméno režiséra nebylo ještě uváděno), především těch, v nichž excelovala E. Pešková (např. Birch-Pfeifferová: *Růžena a Růženka*; Shakespeare: *Zkrocení zlé ženy*; Sardou: *Starí mládenci*). Jeho režie, zvláště konverzačních her, se vyznačovaly dosud nebývalou přirozeností souhry a vytríbeným mluvním projevem (nuancování replik, intonační pointování dialogu). V této své práci, na české scéně novátorské, byl předchůdcem F. Kolára.

Jako divadelní ředitel a podnikatel vytvořil jednu z nejlepších a největších (kolem pětácti členů) divadelních společností druhé poloviny 19. stol. Hospodářskou prosperitou

Staré divadlo v Plzni

a uměleckou průbojností (zejména v činohře) mu nemohl konkurovat žádný z tehdejších divadelních ředitelů. Předchozí model kočovného provozu nahradil několikaměsíčními pobyty v tzv. kamenných divadlech (v Plzni, na Smíchově a v Brně), v nichž hrával od podzimu do jara, a v letních arénách (na Král. Vinohradech, v Plzni, na Smíchově). V období mezi hlavní zimní a letní sezonou na těchto základnách si zajišťoval stagiony ve větších českých i moravských městech (v Písku, Táboře, Mladé Boleslavi, Jičíně, Hradci Králové, Moravské Ostravě, Kroměříži, Prostějově aj.). Tento typ provozu pak převzali další divadelní ředitelé (J. Pištěk, V. Budil, F. Lacina). Rozrůstající se podnik řídil pomocí artistických správců. V prvním roce, kdy byl ještě pracovně vázán v PD, vedli společnost v Plzni E. Chvalovský a J. Barák, v sedmdesátých letech spravoval předměstské pražské arény i Arénu v Plzni zeť J. J. Stankovský. Po přechodném rozpuštění souboru za krize na jaře 1886 mělo Divadlo u Libuše sloužit jako zkušební scéna pro plánovanou dramatickou školu, kterou založil spolu s E. Peškovou poté, co získal zimní sezonu v brněnském ND. Během Š. nemoci (1889–90) byla společnost rozdělena na část brněnskou, vedenou basistou J. Malým, a smíchovskou, řízenou hercem J. Kubíkem. Umělecký profil formoval Š. za pomoci E. Peškové (1870 opustila PD, stala se členkou manželovy společnosti a udržela celistvost divadelního velkopodniku až do své smrti 1895).

Š. orientace na činohru určovala ráz společnosti, kterou založil jako podnik ryze činoherní; po rozšíření o zpěvohru (1868) představovala činohra průbojnější i vyhraněnější složku umělecké činnosti. Dramaturgicky neplodnější bylo první desetiletí (1865–75), ale i později Š. uváděl v českých premiérách díla moderní dramatiky. V prvních letech vybudoval kmenový repertoár, který postupně doplňoval novinkami i osvědčenými tituly. V Plzni uvedl řadu Shakespeareových tragédií a veseloher (*Romeo a Julie*, *Zkrocení zlé ženy*, *Richard III.*, *Kupec benátský*, *Macbeth*, *Sen noci svatojanské*, *Othello*, *Večer tříkrálový*, *Mnoho povyku pro nic*, *Král Lear*, *Coriolanus*, *Julius*

Caesar), Schillerových dramát *Fiesco*, *Smrt Valdštejnova*, *Don Carlos*, *Panna Orleánská*, *Marie Stuartovna*) a dvě díla Goethova (*Faust*, *Egmont*). Klasický repertoár doplňovali Molière (*Pacient a lékař*), Moreto (*Donna Diana*) a Racine (*Phaedra*). Z cizích dramatiků vrcholného romantismu popřál nejvíce místa V. Hugovi (*Angelo, tyran padovanský*, *Ruy Blas*, *Král a loupežník* [Hernani], dramaturgické *Bidník*). Nový divadelní program z revolučních a padesátých let byl zastoupen Gogolem (*Revizor*, Fričova dramaturgická *Tarase Bulba*) a českými romantickými historickými dramaty, hlavně J. J. Kolářem (*Don Cesar a spanilá Magelona*, *Žižkova smrt*, *Pražský žid*), ojedinele Tylem (*Jan Hus*), dále Sabinou (*Černá růže*) a Bozděchem (*Baron Goertz*). Ze společenskocritické komedie mravů inscenoval hry Sardouovy, Feuilletovy, Dumase ml. ad. Realistickou a naturalistickou etapu předznamenávala česká premiéra Bjørnsonových *Novomanželů* (1871), dramaturgická románu K. Světlé (1871) a Zolova *Zabijáka* (1880). Zdárným výsledkem Š. dramaturgického úsilí byla i soudobá česká veselohra (Šamberk, Pfeleger Moravský, Sabina, Jeřábek). Veseloherní produkce se z kasovních důvodů neobešla bez německé a vídeňské frašky. V letních arénách převažoval lehčí repertoár – starší lidové hry německé a francouzské veseloherní novinky a frašky, pohotově překládané E. Peškovou, J. J. Stankovským a později J. B. Kühnlem. Do Arény v Eggenberku Š. přenesl i některé závažnější tituly z plzeňské scény (Gogol: *Revizor*, Bjørnson: *Novomanželé*), premiéru tu měly dramaturgické romány K. Světlé *Kříž u potoka* a *Vesnický román* od E. Peškové a Zolova *Zabijáka*, z původních komedií Šamberkův *Divadelní vlak*. Repertoárový zlom přineslo otevření Divadla u Libuše (1. 10. 1881), které Š. zaměřoval na lidové obecnstvo Smíchova (cyklus her Tylových, Hálkových, Jeřábkových, premiéra Šamberkovy *Palackého třídy čís. 27*) a zároveň se do něho snažil přilákat průbojnější dramaturgii náročnější publikum z centra Prahy. V české premiéře uvedl Beaumarchaisovu *Figarovu svatbu* (1881), významné místo vyhradil autorům

ruským (Turgeněvovi, Ostrovskému, Gogolovi) a polským (Słowackému, Grabowskému, Zalewskému). Z Arény v Eggenberku přenesl dramaturgii Zolova *Zabijáka*, 1882 nově nastudoval dramaturgii *Nany* a komedii *Rabourdin a jeho dědicové*, jimiž zahájil, řadu let před ND, realistickou a naturalistickou éru v českém divadle. Když 1885 definitivně přišel o zimní sezony v Plzni a 1886 o Arénu v Eggenberku (padla za oběť asanaci), adaptoval instalaci posuvné střechy Divadlo u Libuše na letní scénu. V Brně uváděl reprezentativní výběr svého repertoáru (francouzskou konverzační hru, českou veseloheru, Shakespeara, ruské realistické drama), rozhojnený zvláště o starší i soudobou českou dramaturgii (Tyl: *Paličova dcera*, *Strakonický dudák*, *Jiříkovo vidění*, *Tvrdohlavá žena*, *Bankrotář a kramářka*; Mikovec: *Záhuba rodu Přemyslovců*; Šubert: *Jan Výrava*, *Probuzenci*; Štolba: *Vodní družstvo*; Stroupežnický: *Naši furianti*, *Václav Hrobčický z Hrobčic*; Šamberk: *Jedenácté přikázání*; Preissová: *Gazdina roba*, *Její pastorkyňa*). Souběžně pokračovaly objevné realistické inscenace českými premiéry Ibsenových dramát (1887: *Nepřítel lidu*, *Bílí koně* [Rosmersholm], *Vánoce* [Nora]; 1890: *Mořská paní* [Paní z námoří]) a A. P. Čechova (1889: *Medvěd*). Š. udržoval krok s dramaturgií pražského ND, navíc inscenoval některé domácí novinky, které odmítla (Svoboda: *Bouří ku štěstí*, *Márinka Válková*; Štech: *Žena*, *Zlatý déšť*). – Disponoval kvalitním činoherním ansámblem, jehož úroveň nedosahovala v té době žádná jiná divadelní společnost. Herci, které vybíral v souladu se svým dramaturgickým programem, postupně rozvíjeným a proměňujícím se, vyzrávali pod Š. citlivým a náročným vedením ve výrazné individuality. Společnost díky pedagogickým schopnostem ředitele a jeho manželky po pětadvacet let de facto suplovala neexistující české herecké učiliště a dodávala PD a ND výborně připravené herce. Členy souboru byli v prvních letech J. Vilhelm, M. Ryšavá, K. Rennerová a její pozdější manžel F. Syřínek, J. Košner, E. Chvalovský, J. V. Slukov, J. Frankovský a jeho budoucí žena A. Kubíčková, J. Šamberková aj.

V sedmdesátých a počátkem osmdesátých let tvořili jeho jádro E. Pešková, J. Šmaha a jeho nastávající manželka T. Veselská, V. Budil, F. Šípek, A. Sedláček, M. Křepelová, manželé M. a A. Pšrossovi, krátce H. Dumková (provd. Benoniová). Po odchodu mnoha herců do pražského ND získal opět kvalitní síly: J. Javorčák, A. Jiříkovského, A. Kreuzmanna, E. Vojana, J. Strouhala, H. Kubešovou (provd. Kvapilovou), M. Procházkovou-Malou ad. Ze Š. společností vzešla i řada režisérů (E. Chvalovský, J. Šmaha, V. Budil, F. Šípek, P. Nebeský). – Š. náročnou a originální dramaturgii násobila pečlivá i vynalézavá režie (např. aranžmá davových scén po způsobu Meiningských v *Janu Výravovi*, *Juliu Caesarovi* a *Nepříteli lidu*, 1887) a vynikající herecká interpretace, která v ibsenovských kreacích E. Vojana (*Stockman* v *Nepříteli lidu*) a H. Kubešové (*Petra* v *Nepříteli lidu*, *Rebeka Westová* v *Rosmersholmu*, *Nora*) zřetelně naznačovala nástup psychologického herectví. Jistou slabinou byla jevištní výprava, postrádající především v realistických inscenacích odpovídající slohový ráz. Vývoj Š. činohry od romantických východisek až po naturalistické a modernistické tendence obsáhl proměny divadla i české společnosti druhé poloviny 19. stol. V osmdesátých letech, kdy činoherní tvorba společnosti kulminovala, určovala a zpočátku i předjímal divadlo u Libuše se stalo scénou vyhledávanou pražskou inteligencí, studenty a kritikou (J. Ladecký, V. Mrštík), v brněnském ND položil Š. základy jeho realistické orientace.

Požadavky provozovatelů plzeňského (později i brněnského) divadla jej přinutily pěstovat také zpěvohru. Od 1867 pro ni udržoval početný soubor (v Plzni kapelníky M. Angera, J. Hartla, J. Kličku a E. Engelberta, sólisty T. Boschettiovou, M. Chlostíkovou, K. Summovou, F. Vidimskou, J. Kyselu, Č. Melichárka, H. Trochlila ad., v Brně kapelníky K. Weise a A. Kotta, sólisty V. Kareše, Č. Melichárka, A. Maxantovou, M. Wollnerovou ad.), interpretační úroveň zvyšovali hostující pěvci. Repertoár s těžištěm v romantické a pozděně

romantické tvorbě domácí (programově byl uváděn B. Smetana), francouzské a italské jevil silnou závislost na pražském PD, později na ND. Na rozdíl od standardní operní dramaturgie Š. opereta přinesla řadu novinek (Suppé: *Krásná Galathea*, 1870; Offenbach: *Ostrov Tulipatan*, 1871, *Modrovous*, 1873, *Krásná Helena*, 1873, *Život v Paříži*, 1875; Millocker: *Žebravý student*, 1884), jimiž zvláště v první polovině sedmdesátých let společnost zdařile konkurovala pražské české i německé zemské scéně. Výjimečného úspěchu dosáhla opereta Ch. Lecocqa *Angot, dcera zelenárky* (1874, v Aréně v Eggenberku čtyřiapadesát repríz, v Brně hrána s tit. *Angot, dcera Zeleňého trhu*).

ŠIFRY

a., P. Š. -a, (X)

PŘEKLADY A ADAPTACE

V. Hugo: *Loupežník z hor aragonských čili Španělská čest* [Hernani], StD 1850, hráno i s tit. *Král a loupežník, Ernani, Spiklenci v hrobce Karla Velikého*; E. Scribe, E. Legouvé: *Povídky královny navarské*, ochotn. Švestkovo div. 1861.

REŽIE

PD

Ch. Birch-Pfeifferová: *Růžena a Růženka aneb Pravá láska*, W. Shakespeare: *Zkrocení zlé ženy* – 1863; V. Sardou: *Staří mládenci* – 1865.

Švandova spol. Plzeň

O. Feuillet: *Montjoye*, N. V. Gogol: *Revisor*, K. Gutzkow: *Pravoz Tartuffa*, V. Hugo, dram. T. Megerleová, ú. J. J. Stankovský: *Bídníci*, V. Hugo: *Ruy Blas*, F. V. Jeřábek: *Cesty veřejného mínění*, týž: *Veselo-hra*, V. K. Klicpera: *Divotvorný klobouk*, J. J. Kolár: *Žižkova smrt*, E. Arago, P. Vermond: *Đáblovy zápisky*, H. Laube: *Hrabě Essex*, Mélesville, Ch. Duveyrier: *Tajné spiknutí za časů republiky*, K. Sabina: *Inserát*, W. Shakespeare: *Makbeth*, F. F. Šamberk: *Já mám příjem*, týž: *Jen žádný sněm!* – 1867; E. Bozděch: *Baron Goertz*, týž: *Z doby cotillonův*, O. Feuillet: *Zakletá slečna*, J. V. Frič dle N. V. Gogola: *Taras Bulba*, V. Hálek: *Král Rudolf II.*, L. Schneider: *Pražský dobrovolník a francouzská selka*, Molière: *Pacient a lékař*, A. Moreto: *Donna Diana*, K. Sabina: *Černá růže*, V. Sardou: *Mnoho přátel naše škoda*, E. Scribe: *Okovy*, W. Shakespeare: *Sen v noci svatojanské*, F. Schiller: *Marie Stuartovna*, týž: *Panna Orleanská*, F. F. Šamberk: *Blázinec v prvním poschodí*, Lam-

bert-Thiboust, T. Barrière: *Manžel v bavlnce*, J. K. Tyl: *Jan Hus* – 1868; V. Sardou: *Zamilované psaničko na cestách*, E. Scribe, E. Legouvé: *Adrienna Lecouvreurová*, W. Shakespeare: *Othello, mouřenín benátský*, F. F. Šamberk: *Šestý červenec aneb Oslava Jana Husi v Potměšíně* – 1869; A. Dumas ml.: *Nová Máří Majdalena*, C. Goldoni: *Veselý švec a proměněné ženy*, J. Korzeniowski: *Pátý akt*, Ch. Birch-Pfeifferová dle G. Sand: *Đáblova bařina*, V. Sardou: *Vlast* – 1870; B. Björnson: *Novomanželé*, A. Dumas ml.: *Levoboček*, F. V. Jeřábek: *Služebník svého pána*, W. Shakespeare: *Mnoho povyku pro nic za nic*, týž: *Večer tříkrálový aneb Cokoli chcete*, J. Vilhelm dle něm.: *Mistr Bedrník a jeho chasa* – 1871; H. Meilhac, L. Halévy: *Frou-Frou*, W. Shakespeare: *Král Lear* – 1872; K. Gutzkow: *Uriel Acosta*, V. Hugo: *Král a loupežník*, H. Meilhac, L. Halévy: *Tricoche a Cocollet, králové šejdiřství*, F. Pyat: *Hadrník pařížský*, F. X. Told dle E. Scribe: *Đáblův podíl*, W. Shakespeare: *Koriolanus*, J. K. Tyl: *Rybrcou, kníže krkonošský* – 1873; A. Dumas ml.: *Pan Alfons*, A. Duru, H. Chivot: *Dvě svatby a jeden ženich*, J. A. Fredro: *Stará liška nad mladou*, V. K. Klicpera: *Rohovin Čtyřrohý*, V. Sardou: *Andrea* – 1874; Ch. Birch-Pfeifferová: *Růžena a Růženka*, A. Delacour, M. Hennequin: *Proces Veauradieux* – 1875; A. L'Arronge: *Dcery pana Zajička*, G. v. Moser: *Nelíbejte potmě*, J. Racine: *Phaedra* – 1878; A. Dumas ml.: *Cizinka*, A. Dennery, E. Cormon: *Dva sirotci* – 1879; W. Shakespeare: *Julius Caesar*, B. Grabowski: *Spojenci aneb Inteligence v městečku* – 1880; G. v. Moser, F. v. Schönthan: *Válka v míru*, F. F. Šamberk: *Rodinná vojna* – 1881; V. Sardou: *Fedora* – 1883; G. Ohnet: *Majitel hutí*, F. a P. Schönthanové: *Únos Sabineka*, J. Vrchlický: *Noc na Karlštejně* – 1884; H. Meilhac, L. Halévy: *Vyslancův tajemník*, F. F. Šamberk: *Karel Havlíček Borovský*, týž: *Kulatý svět*, J. Vrchlický: *Drahomíra*, L. Stroupežnický: *Paní mincmistrová* – 1885.

Aréna v Eggenberku

K. Světlá, dram. E. Pešková: *Vesnický román*, tytíž: *Kříž u potoka* – 1871; E. Zola, dram. O. Gastineau a W. Busnach: *Zabiják* – 1880; tíž: *Nana*, E. Zola: *Rabourdin a jeho dědicové* – 1882; F. F. Šamberk: *Divadelní vlak* – 1884.

Div. u Libuše

P.-A. C. de Beaumarchais: *Bláznivý den aneb Figarova svatba* – 1881; J. Słowacki: *Mazepa*, F. V. Jeřábek: *Syn člověka* – 1882; F. F. Šamberk: *Palackého třída č. 27* – 1884; F. A. Šubert: *Jan Vyrava*, H. Ibsen: *Neprítel lidu*, týž: *Bílí koně*, F. X. Svoboda: *Bouři ku štěstí* – 1887.

ND Brno

A. Daudet, A. Belot: *Fromont jun. a Risler sen.*, W. Shakespeare: *Hamlet* – 1886; J. Štolba: *Vodní družstvo* – 1887; H. Ibsen: *Vánoce*, W. Shakespeare: *Macbeth*, H. v. Kleist: *Katynka Heilbronská* – 1887; A. I. Palm: *Náš přítel Něklužev*, I. V. Špažinskij: *Paní majorka*, V. Štech: *Žena* – 1888; A. N. Ostrovskij: *Vinný bez viny*, W. Shakespeare: *Život a smrt krále Richarda III.*, A. P. Čechov: *Medvěd* – 1889; H. Ibsen: *Mořská paní*, V. Štech: *Zlatý déšť* – 1890.

PRAMENY A LITERATURA

NA: fond PM 1861–1870, kart. 857, sign. 8/6/1/29 [Záhřeb, žádost], kart. 876, sign. 8/6/17/116 [koncese]. NMD: sign. T 128, almanachy Š. společnosti [1866 Písek, 1867/68 Plzeň, 1868 Král. Dvůr, Plzeň, 1871/72 Plzeň, 1873 Ml. Boleslav]; korespondence. ■ Nesign.: Divadlo, *Lumír* 2, 1866, s. 174; nesign. [J. Neruda]: P. Š. ze Semčic, *Humoristické listy* 20, 1878, s. 281n. → *Podobizny* 1, 1951; *Moravská orlice* 28. 10. 1880 [vídeňská stagiona]; E. Pešková: *Zápisky české herečky*, [1886]•; nekrology: P. Nebeský, *Světozor* 25, 1890/91, s. 106n., 118n.; *Moravská orlice* 6. 1. 1891; *Národní listy* 6. 1. 1891; *Národní politika* 6. 1. 1891; J. L. T. [Turnovský], *Hlas národa* 6. a 9. 1. 1891; *Česká Thalia* 5, 1891, s. 20•; J. Schiebl: *České divadlo v Plzni*, in *Příspěvky k dějinám českého divadla*, usp. J. Ladecký, 1895, s. 55–78; J. L. Turnovský: *Herecké společnosti české*, tamtéž, s. 100n.; J. Šmaha: *Z mých divadelních začátků*, *Národní listy* 13. a 20. 1. 1895, 2. a 13. 9., 4. 10. 1910, vše → *Dělali jsme divadlo*, ed. F. Černý, Hradec Králové 1982; J. Merhaut: *Dvacet let brněnského divadla*, *Moravská orlice* 18. 12. 1904 → *Výbor z feuilletonů*, [1909]; nesign.: P. Š., *Divadlo* 4, 1905/06, s. 143n.; J. Šmaha: P. Š. ze Semčic, tamtéž 9, 1910/11, s. 406–408; A. B. Dostal: *Čtyřicet let divadla na Smíchově*, [1911], s. 3–56; F. A. Šubert: *Čtyřicet let divadla*, *Národní politika* 13. 6. 1911; A. Srb: P. Š., *České divadlo* 2, 1918, s. 38n.; V. Budil: P. Š. ze Semčic a jeho význam

pro dramatické umění v Plzni, *Sborník městského historického musea v Plzni* IV, Plzeň 1919, sv. I, s. 28–42, sv. II, s. 93–117 + Z mých hereckých vzpomínek, *Český deník* 14. 8. 1921, příl. Besedy; V. Štein Tábořský: *Dějiny venkovských divadelních společností*, 1930, s. 94–109; Jan Bartoš: *Prozatímní divadlo a jeho činohra*, 1937, s. 203–257; J. Teichman: *Postavy českého divadla a hudby*, 1941, s. 21–27; J. Kubík: *Za ředitelem gentlemanem*, K 50. výročí P. Š. ze Semčic, *Národní politika* 4. 1. 1941, ráno; L. Pacák: *Opereta*, 1946, s. 117–130, 170; A. Špelda: *Plzeňská zpěvohra ve starém divadle 1868–1902*, rkp., 1950–1954, DÚK; V. Štěpánek: *90 let stálého českého divadla v Plzni*, Plzeň [1955], s. 15–20; A. Javorin: *Pražské arény*, 1958, s. 110–114, 117–121, 134–147, 182n., 186n., 224–227 + *Arena u Eggenberku*, rkp., [1960], DÚK + *Švandova aréna ve Pštrosce*, rkp., [1960], DÚK; S. Langer: *Aréna na Smíchově*, rkp., 1959, DÚK + P. Š. ze Semčic a Eliška Pešková, rkp., b. d., DÚK [s opisy významů o narození a sňatku]; F. Černý: *Hana Kvapilová*, 1960, zvl. s. 52–55, 58, 60–64, 68, 70, 78–83, 86–91, 108–110; Z. Jeřábková: *Brněnské působení P. Š. ze Semčic*, *Vlastivědný sborník moravský* 15, Brno 1960, s. 249–254; J. Knap: *Umělcové na pouti*, 1961, zvl. s. 68–82, 130 až 143; R. Deyl: *Vavříny s trny*, 1973, s. 13–43; DČD III; O. Špalová: *Sága rodu Budilova*, 1978, passim; M. Obst: *Švandovo divadlo 1881–1981*, 1981, nestr.; sb. *Divadelní tradice Plzně od 19. století do současnosti*, ed. V. Viktora – Z. Fictumová, Plzeň 1983, s. 6n.; M. Šulc: *Česká operetní kronika 1863–1948*, 2002, s. 21–26, 38–40; K. Vorbová: *P. Š. ze Semčic*, dipl., FF UK 1997; S. Šnajperková: *P. Š. ze Semčic, divadelní podnikání 2. poloviny 19. století*, dipl., FF UK 2002. ■ ČHS, EDS [Švandova spol.], HD, NDp, Otto, ÖBL, PBJ, Wurzbach; Brno, Buchner, NAlb, PD-rep, Plzeň

klos

Louisa ŠVANDOVÁ-KAUCKÁ
→ in **Karel ŠVANDA ze Semčic**